

νος ΑΒΔ τμηθεί από επίπεδο παράλληλο προς την βάση του κώνου. β) Παραβολή, που προκύπτει αν κώνος ΑΔΒ τμηθεί από επίπεδο παράλληλο προς μία πλευρά (γενέτειρα) ΑΒ. γ) Υπερβολή. δ) Έλλειψις.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Β', Μόσχα 1799, σ. 81 - 84.

Κωνσταντινούπολις: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] λέγεται και Βυζάντιον, πόλη της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, έδρα του βασιλείου του Σουλτάνου. Κατέχει μεγάλη έκταση που καλύπτεται από κακοκτισμένα οικοδομήματα. Οι δρόμοι της είναι στενοί, άσχημα στρωμένοι και ακάθαρτοι. Οι αξιολογότερες οικοδομές της βρίσκονται στα παραθαλάσσια. Το παλάτι του Σουλτάνου βρίσκεται στο παλαιό Βυζάντιο. Από τα 500 ζαμιά (τζαμιά) της το πιο αξιόλογο είναι ο ναός της Αγίας Σοφίας. Άλλα αξιοθέατα είναι το Ατμειδάν (Ιπποδρόμιο), οι 7 πύργοι, τα μεγάλα χάνια, τα 150 μεγαλοπρεπή λουτρά, οι υπόγειες κατοικίες που ονομάζονται *χιλναι μιά κολώναι*, οι υδραγωγοί της. Κατοικείται από Γραικούς, Αρμένιους, Εβραίους. Στην Κωνσταντινούπολη οι *πυρκαϊές αφανίζουν τις οικοδομές και η πανώλη την ανθρωπότητα*.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 127.

Λαμπραδός: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χερσόνησος περικυκλούμενη υπό των υδάτων του Γουτςώνος (Κόλπος Χάντσον), του Ατλαντικού Ωκεανού και της Κανάδας (του Καναδά). Θεωρείται κτήση αγγλική, αν και στα παράλια της ζουν λίγοι Ευρωπαίοι, ενώ στα ενδότερα Εσκιμώοι. (σημ.: χερσόνησος του Λαμπραδός.)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 451.

λαμπυρίς η Αμερικανή: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] έντομο μενόπτερο και κατά μέγεθος μεσαίο. Βρίσκεται σε τόπους θερμούς και μάλιστα στη Μεσημβρινή Αμερική. Έχει ωραίο και ποικίλο χρωματισμό. Η μεγάλη κοίλη και σαλιπγοειδής προβοσκίδα της λαμπυρίζει τη νύχτα τόσο, ώστε οι Αμερικανοί τη μεταχειρίζονται στις οικίες τους αντί λύχνου, οι δε νυκτοπόροι ως φανό, δένοντάς την στα πόδια τους ή σε κάποια ράβδο. Τρέφεται με άνθη και είναι παντελώς αβλαβής. Ανήκει στα αξιοσημείωτα έντομα.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 1, Βιέννη 1810, σ. 1-2.

Λεβύη ή Αφρική: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χερσόνησος που διαχωρίζεται σε δύο ίσα μέρη από τον Ισημερινό. Το εσωτερικό τμήμα της δεν είναι τόσο πολύ γνωστό όσο τα υπόλοιπα τρία μέρη του κόσμου, δηλαδή η Ευρώπη, η Ασία, η Αμερική. Βρισκόμενη στη διακεκαυμένη ζώνη έχει υπερβολική θερμότητα. Τα άκρα της, καρποφόρα παρά-

γουν αξιοθαύμαστα φυτά και άριστους καρπούς, ενώ στο μέσον η φλογερή άμμος και τα άγρια θηρία την καθιστούν ακατοίκητη. Υπάρχουν ανάμεσα στους κατοίκους της Αφρικής σκηνήτες, χωρίς κάποιο είδος διοικήσεως, αλλά και βασιλείες και αυτοκρατορίες, όπως η Αυτοκρατορία του Μαρόκου, οι Βασιλείες του Τούνεσι και της Τριπόλεως. Θρησκείες της περιοχής είναι αυτή των Χριστιανών, του Μωάμεθ, των ειδωλολατρών. Διάλεκτοι πολλές, όπως η ελληνική, των Κοπτών, που θεωρείται παραφθορά της ελληνικής, των Κάφρων, έθνους της Αιθιοπίας που θεωρείται άπολι και άνομον και άλλες πολλές άγνωστες στην Ευρώπη. Κυριότερα μέρη της Αφρικής: η Βαρβαρία ή Τούνεσι της Τριπόλεως, το Αλγερινό, το Φεσσανό, το Μαροκανό και το Ταφελετανό Τούνεσι, η Βαρκανή Επαρχία, η Βιλεδουλγερίδ που προήλθε από την παλαιά Γαιτουλία και Νουμιδία, η Ζααρά ή Σαρρά (έρημος Σαχάρα), η Νιγηρτία ή Αιθιοπία, η Γουινέα (στα παράλια της δυτικής Αιθιοπίας), το Κόγγον (Λοάγγον, Κόγγον, Άγγολα), η Καφρία, όπου κατοικούν οι Οττεντόται, γυμνοί, θηρευτάι και ποιμένες, ανδρείοι, επιτήδειοι, φιλελεύθεροι, μακρόβιοι, δυδωδέστατοι, τη κόπρω βοών και προβάτων αλειφόμενοι και μικρού δειν άδρησκοι, η Αίγυπτος, η Νουβία, η Αβυσσινία.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 223-231.

Λείβνιτιανή φιλοσοφία: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ο Γοφρένδος Γουλιέλμος ο Λείβνίτιος, όστις εγεννήθη εις την Λειψίαν εις τα 1646, ανήρ πνεύματος οξυτάτου και υψηλού, εμφαντάσθη και αυτός ένα νέον σύστημα ανάλογον εις πολλά με το του Καρτεσιού. Τα στοιχεία των σωμάτων είναι κατ' αυτόν απλά και αδιαίρετα, τα οποία ονομάζει μονάδας και από αυτάς τας μονάδας συνέστη το παν. Η ανθρωπίνη ψυχή δεν είναι και αυτή, ει μη μία μονάς, η οποία έχει κάποιαν κυριότητα επάνω εις αυτάς τας μονάδας, οπού συγκροτούν το σώμα και δια τούτο την ονομάζει εντελέχειαν κυριεύουσαν. Από την πρώτην στιγμήν, οπού η ψυχή ενώδηκε με το σώμα, ο Θεός έβαλεν εις την ψυχήν μίαν άλυσον αντιλήψεων και ιδεών, διαδεχομένης η μία την άλλην και εις το σώμα μίαν σειράν κινήματων αντιστοιχούντων εις τας αλληλοδιαδόχους ιδέας της ψυχής, χωρίς το σώμα να ενεργεί καθόλου επάνω εις την ψυχήν, μήτε αυτή επάνω εις εκείνο και μία τοιαύτη αντιστοιχία προσδιωρισμένη από τον Θεόν είναι εκείνο, οπού αυτός ονομάζει προδιατεταγμένην Αρμονίαν. Τούτο το περισσότερο αγχίνουν παρά βέβαιον σύστημα εξαπλώθη πολύ εις την Γερμανίαν, μάλιστα αφ' ου το διεσάφησε Χριστιανός ο Βόλφιος, όστις εξέδωκεν εις πολλούς Τόμους ένα σύστημα φιλοσοφίας, το οποίον πραγματεύεται κάθε ύλην με μέθοδον Γεωμετρικήν.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Α', Βενετία 1804, σ. 71-72.

Λειχήν ο ισλανδικός ή τάρανδιον βρύον: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] έχει φύλλα ανώμαλα με βαθιές εντομές, τα οποία στο πάνω μέρος είναι πράσινα και στο κάτω γαλανά, φαιά και πυρώδη με οδοντωτή περιφέρεια. Στα φύλλα βλαστάνουν το Σεπτέμβρη μικρά κυρτώματα και αυτά είναι τα άνθη του. Το βρύο αυτό φυτρώνει σε άνυδρους τόπους των βουνών και εξαπλώνεται πολύ στην επιφάνεια της γης. Είναι καλή τροφή, επειδή τρώγεται βρασμένο με γάλα και ξηρό, ενώ προ πολλού παρασκευάζουν από αυτό ένα είδος ψωμιού στην Ισλανδία. Στη Λαπωνία οι τάρανδοι τρέφονται με αυτό επαρκώς, σκάβοντας και βγάζοντάς το από το χιόνι στη διάρκεια του χειμώνα. Στα ευρωπαϊκά φαρμακοπωλεία πωλείται ως αξιόλογο ιατρικό κατά της φθίσεως και περιπνευμονίας. Το τάρανδιο βρύο φυτρώνει επίσης σε όλη τη Γερμανία και ανήκει στα εμπορικά και ιατρικά φυτά.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανούηλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 2, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

Λεμόβικες: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] Limoges, πόλη της Γαλλίας.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 157.

Λευκόχρυσος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μέταλλο βαρύτατο, ελάχιστο λυόμενο και καύσιμο, επομένως ελάχιστο αλλοιωτό. Συμφωνούν οι χημικοί ότι μεταφέρθηκε από την Ιαμαϊκά (Τζαμαϊκά) στην Αγγλία, στα μέσα του 18ου αιώνα, αν και κάποιοι ισχυρίζονται ότι ήταν γνωστό με άλλο όνομα στους παλαιούς. Βρίσκεται στην Αμερική και μάλιστα στα μεταλλεία του Περού. Συναντάται σε μεταλλική κατάσταση με τη μορφή μικρών, λείων και ομαλών κόκκων, χρώματος λευκού πελιδνού (μαυροκίτρινου), μεταξύ του χρώματος του αργύρου και του σιδήρου, ώστε οι πρώτοι ευρετές τον ονόμασαν *πλάτινον*, δηλαδή αργυρίσκο. Η ειδική βατρύτητά του είναι 20 φορές μεγαλύτερη από αυτή του ύδατος. Στη φυσική του κατάσταση μαλάσσεται, δεν αλλοιώνεται από τον αέρα και η φύση του δεν μεταβάλλεται από πυρ. Αν όμως η θερμότητα διαρκέσει πολύ, η επιφάνειά του αλλοιώνεται και αυξάνεται το βάρος του, πράγμα που φανερώνει αρχή οξείδωσης. Διαλύεται από το νιτροαλικό οξύ (*βασιλικό ύδωρ*), ενώνεται με όλα σχεδόν τα μέταλλα. Θεωρείται ένα από τα τελειότερα μέταλλα και ωφελιμότεα στις τέχνες και την οικονομία. Επειδή δεν τήκεται τελείως και δεν αλλοιώνεται είναι κατάλληλο για την κατασκευή αγείων. Η πυκνότητα και η σκιερότητα του τον κάνουν κατάλληλο για την κατασκευή οπτικών οργάνων, όπως τα αντανακλαστικά ένοπτρα των τηλεσκοπίων.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 211-216.

Λεχία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] δυνατό βασίλειο και μάλιστα αυτοκρατορία, που διαλύθηκε και καταμερίστηκε το 1795. Ο τόπος διατηρεί την παλαιά του ονομασία, αν και μέρος του ελέγχεται από τη Ρωσία, μέρος του από την Πρωσία και μέρος του αποτελεί το Βασίλειο της Γαλιτίας.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 293.

λήκυθος: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] εργαλείο των ναυτικών με το οποίο μετρείται η ταχύτητα του καραβιού, σε συνδυασμό με το μονόξυλο. *Ιταλιστί ονομάζεται Αμπόλλα*. Πρόκειται για ένα γυάλινο σκεύος, που μπορεί να έχει διάφορες μορφές. Εδώ εννοείται το *ωρολόγιον με άμμο* μιας ώρας, *μισού λεπτού*, κ.λπ., που μετρά το χρόνο στον οποίο διανύεται μια απόσταση από το καράβι, η οποία υπολογίζεται με το μονόξυλο. (σημ.: αμμωτό χρονόμετρο, κλεψύδρα.)

ΠΗΓΗ: Ζαφαράνα Σπυρίδωνος, *Του Ναυκλήρου Εφημερινή εις το πέλαγος πράξι...*, Κωνσταντινούπολις 1803, σ. 156.

Λιβύη: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] περιοχή της βορείου Αφρικής, άκαρπος και κατοικημένη από αγριούς. Λιβύη έλεγαν οι παλαιοί και όλη την Αφρική.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 63.

λιθάνθραξ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] λέγεται και κάρβουνο της γης. Είναι ορυκτό ασφαλτώδες, για τη σύνθεση του οποίου συντρέχουν οι ζωικές και φυτικές ουσίες. Κυρίως όμως είναι ουσία φυτική, ενωμένη με λείψανα θαλασσίων ζώων και θαλασσίου άλατος, η οποία περιέχει πυρίτη.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 337.

λίθοι: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] σώματα της γης εξορυσσόμενα, σκληρά, εύθραυστα και μη ευάγωγα, τα οποία δεν μετατρέπονται από τη δύναμη του πυρός, ούτε αναλύονται στο ύδωρ, όπως τα άλατα. Είδη λίθων είναι οι πέτρες, λιθακες, λίθοι μεταλλικοί, λίθοι που διαθέτουν κάποια δύναμη.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 281-283.

λικνικά ωρολόγια: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] τα εκκρεμή.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 76.

λιμνή απόκλειστος, περιχαρακωμένος: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] ο πολιορκημένος λιμένας, που έχει έτσι διακηρυχτεί από εχθρική δύναμη και τα εισπλέοντα σε

αυτόν πλοία αιχμαλωτίζονται. [Ο όρος είναι απόδοση του αντίστοιχου γαλλικού *bloque* ή του ιταλικού *blocato*.]

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδηξ της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 100.

λίτρα (η): [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] μονάδα μέτρησης βάρους. Στη Βενετία χρησιμοποιούνται δύο είδη σταθμών: η *χοντρή λίτρα* και η *ψιλή*. Κάθε λίτρα χωρίζεται σε 12 ογγιές, κάθε ογγιά σε 6 ξάγια, κάθε ξάγι σε 20 καράτα.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Ζυγόμετρον...*, Βενετία, 1803, σ. 6.

λίτρος (ο): [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] για τη μέτρηση των στερεών (όγκων) οι Γάλλοι εισήγαγαν τον *λίτρον*, που είναι κύβος του οποίου κάθε πλευρά είναι ίση με ένα υποδεκάμετρο (*decimetre*). Ένας λίτρος περιέχει 1 000 κυβικά υποδεκάμετρα. (σημ.: λίτρο.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 243.

λογαριάζειν: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο τρόπος του συλλογίζεσθαι, δηλαδή πώς μπορούμε να βρούμε πόσο μεγάλος ή μικρός γίνεται ένας δοθείς ή γνωστός αριθμός, αν κάποιος άλλος προστεθεί σε αυτόν ή αν αφαιρεθεί από αυτόν.

ΠΗΓΗ: Δούκα Κωνσταντίνου Μ., *Πρακτική Αριθμητική...*, τόμ. Α', Βιέννη 1820, σ. 18.

λογάριθμοι: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] αντιστοιχισή αριθμών με αριθμούς. Μέσω των λογαρίθμων οι πράξεις του πολλαπλασιασμού και της διαίρεσης δύο αριθμών γίνονται ευκολότερα, γιατί αντιστοιχούν σε πρόσθεση και αφαίρεση των λογαρίθμων τους.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 40-41.

λογάριθμοι: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] οι εκθέτες των ποσοτήτων. Συγκεκριμένα έστω γεωμετρική πρόοδος με αρχικό όρο το 1: $\mu^0, \mu^1, \mu^2, \mu^3, \mu^4, \dots$ κλ.π. και άλλη αριθμητική πρόοδος με αρχικό όρο το 0: 0, 1, 2, 3, 4, ... κλ.π. Λογάριθμος κάθε όρου της γεωμετρικής (ως προς βάση μ) είναι ο αντίστοιχος όρος της αριθμητικής.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 639-640.

λογική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η επιστήμη που διευθύνει τον λόγο της διανοίας και εξετάζει τις νοερές έννοιες. Σκοπός της είναι η διόρθωση του λόγου με τον οποίο από τη γνώση ενός πράγματος περνούμε στην επίγνωση ενός άλλου. Θεωρείται η Λογική ως αρχή και όργανο της φιλοσοφίας. Έλαβε το όνομα Λογική από τον εσωτερικό

λόγο της διανοίας, τον οποίον διευθύνει και διορθώνει για να αποφεύγει ο νους τα σφάλματα όταν συλλογίζεται και συμπεραίνει. Λόγος της διανοίας άλλωστε είναι η φυσική δύναμη με την οποία ο άνθρωπος εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ των πραγμάτων, συμπεραίνει το ένα από το άλλο. Η φυσική αυτή δύναμη συμπερασμού ονομάζεται και λόγος του νοός. Η Λογική ονομάζεται επίσης Διαλεκτική από το ρήμα *διαλέγομαι*, επειδή δείχνει τον τρόπο που διαλέγεται ο άνθρωπος περί πάντων των πραγμάτων, μέσω του συλλογισμού, του ορισμού και της διαιρέσεως. Ορίζεται ακόμη ως επιστήμη πρακτική που κατευθύνει τις νοερές έννοιες και ενέργειες προς την αλήθεια, διότι η Διαλεκτική αποτελεί προϋπόθεση για την απόκτηση των άλλων επιστημών. Κατά τον Ιερό Αυγουστίνο η Λογική είναι η θύρα κάθε επιστήμης. Η Λογική διακρίνεται στην: α) Τοπική Λογική, που φανερώνει τους τόπους από τους οποίους βρίσκονται τα επιχειρήματα, κοινό σημείο με τη Ρητορική, διότι οι ρήτορες εξηγούν τους τόπους από τους οποίους γίνονται οι αποδείξεις. β) Κριτική, που δείχνει την ορθήν επιχειρήσιν, μέσω της οποίας διακρίνουμε ποιος είναι ο ορθός συλλογισμός, ο ορθός ορισμός και η ορθή διαίρεση. Αυτή αποτελεί και την κυρίως Λογική. Προκειμένου περί της Αριστοτελικής Λογικής, οι τάξεις στις οποίες χωρίζονται οι Περιπατητικοί Φιλόσοφοι, ακόλουθοι της Αριστοτελικής διδασκαλίας, οι οποίοι κοινώς λέγονται Φιλόσοφοι Σχολαστικοί, είναι οι εξής: α) Των Θωμιστών, που ακολουθούν τα δόγματα του Θωμά του Ακινάτου, *άκρου Θεολόγου και Αγίου της Δυτικής Εκκλησίας*. Αυτή η τάξη των Θωμιστών έχει τα πρωτεία ανάμεσα σε όλους τους Περιπατητικούς, λόγω του σεβασμού που δείχνουν στο Διδάσκαλο και Αρχηγό τους. β) Των Σκωτιστών, που ακολουθούν τη διδασκαλία του *Ιωάννου του Δοκούς*, ο οποίος ήταν *Σκώτος εις το γένος και ονομάσθη Διδάσκαλος δεινός δια την δεινότητα και αγχίνοια των συγγραμμάτων του*. γ) Των Ονομεναλίων, οι οποίοι *έτζι ωνομάσθησαν, διατί έλεγον πως της Λογικής το υποκείμενον είναι οι φωνές (σημαίνοντα) και τα ονόματα. Τούτων Διδάσκαλος ήτον Τουκλέλος Όκαμος μαθητής του Σκώτου και εις το γένος Βρετανός*. Αυτές είναι οι τρεις τάξεις των φιλοσόφων, στις οποίες περιλαμβάνονται όλοι οι Περιπατητικοί, από τους οποίους κάποιοι, όπως οι Ιησουίτες και κάποιοι άλλοι στα διάφορα ζητήματα, άλλοτε ακολουθούν τις γνώμες των Θωμιστών, άλλοτε των Σκωτίων ή των Ονομεναλίων.

ΠΗΓΗ: Δαμωδού Βικεντίου Κεφαλληνιεύς, *Επίτομος Λογική κατ' Αριστοτέλην και Τέχνη Ρητορική κοινή φράσει συντεθείσα*, Βενετία 1759, σ. 8-21.

λογική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η Λογική του Κονδιλιάκ (*Λογική ή Αι πρώται αναπτύξεις της τέχνης του στοχάζεσθαι*) είναι έργο ενός μεγάλου μεταφυσικού. Έγινε για τα παιδιά, τους αμαθείς και τις γυναίκες. Διαιρείται σε δύο μέρη: στο πρώτο μέρος του έργου ο Κονδιλιάκ πραγματεύεται τη μεταφυσική της γλώσσας, δηλαδή την πα-

ρατήρηση των λέξεων της ομιλουμένης γλώσσας, με τρόπο σύντομο και απλό. Με αυτή βλέπει κάποιος πώς νοεί, πώς αποκτά γνώσεις και πώς μπορεί να τις αποκτά χωρίς να τις χάνει, επειδή οι γνώσεις χάνονται, όταν συσσωρεύονται άτακτα και συγκεχυμένα στο νου. Στο δεύτερο μέρος ο συγγραφέας πραγματεύεται την τέχνη του συλλογίζεσθαι με την ίδια συντομία και απλότητα. Στη Λογική του δεν υπάρχει το τέχνασμα των πέντε καθόλου φωνών, των δέκα κατηγοριών, των ορισμών, των διαιρέσεων, των προτάσεων, των διαφόρων συλλογισμών, των επιχειρημάτων, των ενθυμημάτων, των διλλημάτων, των σοφισμάτων της παραδοσιακής λογικής. Οι λογικοί διδάσκαλοι που δεν ασκούν τους λογικευόμενους στην ορθότητα της διανοήσεως και τους αφήνουν να διαφθείρονται σε παρομοία θέματα, κενά περιεχομένου, κάνουν μια αλλόκοτη χρήση της διδασκαλίας τους. Σκοπός της Λογικής αυτής δεν είναι παρά να μας μάθει να συλλογιζόμεθα, πράγμα που είναι δύσκολο αν δεν μάθουμε προηγουμένως ποια είναι η αρχή των γνώσεών μας, πώς τις αποκτούμε και πώς πρέπει να διευθύνουμε τις ψυχικές μας δυνάμεις. Δεν είναι επομένως οι γραμματικοί, οι ρήτορες, οι ιστορικοί και οι φυσικοί αυτοί που πρέπει να δείξουν στα παιδιά τη μέθοδο της μαθήσεως και να τα βάλλουν στην οδό που φέρνει στον Παρνασσό και στον Ελικώνα, παρά οι καλοί μεταφυσικοί, που έκαναν μια μακροχρόνια και ορθή σπουδή του ανθρωπίνου νου, οι Λοκ, οι Κονδιλλιάκ, οι Καντ. Αυτούς και τους οπαδούς τους πρέπει να ακούει κάποιος όταν μάλιστα πρόκειται για τις πρώτες γνώσεις που πρέπει να δώσουμε στα παιδιά. Όταν η αρχή είναι καλή, είναι και το τέλος κάλλιστο. Και καλή μέθοδος είναι να αρχίζουν οι άνθρωποι από τα γνωστά και να προχωρούν στα άγνωστα. Ξεκινώντας από τη μητρική γλώσσα των παιδιών, ο δάσκαλος θα πρέπει να τα φέρει σε άλλες γνώσεις, κάνοντάς τα να παρατηρήσουν πρώτα τις ομοιότητες και ανομοιότητες των λέξεων, τις συμφωνίες και διαφωνίες μεταξύ τους, πότε παίζοντας, πότε σπουδάζοντας, ώστε να γίνει η παρατήρηση έξη (συνήθεια). Και αυτή είναι η αναλυτική μέθοδος, επειδή ο νους κρατεί εκείνα που καταλαβαίνει, ενώ αισθάνεται αποστροφή για εκείνα που δεν αντιλαμβάνεται. Η κακή μέθοδος είναι η σύνθεση, που άλλο δεν κάνει παρά να καταζαλίζει και να κατασκοτίζει τα παιδιά, γιατί είναι εκείνη με την οποία αρχίζουν παντού να διδάσκουν τους νέους, βάζοντάς τους από εκεί που πρέπει να τελειώνουν. Επειδή, όταν δεν αρχίζει κάποιος από τη μητρική του γλώσσα παρά από μια άλλη, αφού μάθει να μιλά λίγο, δεν αρχίζει να βαδίζει από τα γνωστά στα άγνωστα, αλλά ο δάσκαλος βάζει το μαθητή να μάθει εκείνα που δεν καταλαβαίνει, αποστηθίζοντας κανόνες, ορισμούς, κλίσεις, συζυγίες λέξεων, χωρίς να γνωρίζει τις ίδιες τις λέξεις. Και έτσι ο δάσκαλος διαφθείρει το νου του νέου. Επομένως αυτή η παρατήρηση των λέξεων της γλώσσας του καθενός είναι απαραίτητως αναγκαία στο νέο που αρχίζει να σπουδάζει. Αυτή είναι η μεταφυσική της γλώσσας. Κάθε τέχνη και

κάθε επιστήμη έχει τη μεταφυσική της και εκείνος που η μάθησή του φωτίζεται με τη μεταφυσική του βαδίζει με μεγάλα βήματα. Αφού ο νέος συλλάβει στο νου του το τέχνημα των λέξεων και ασκηθεί αρκετά σε αυτές, η σπουδή που πρέπει να κάνει είναι η σπουδή της τέχνης του νοείν, του στοχάζεσθαι και συλλογίζεσθαι. Το γνώδι σαυτόν υπαινίσσεται τη σπουδή του φυσικού ανθρώπου, κυρίως όμως τη σπουδή του μεταφυσικού ανθρώπου, τη σπουδή δηλαδή του νου και των εργασιών του. Οι παλαιοί φιλόσοφοι θέλοντας να πείσουν τους ανθρώπους ότι αυτή είναι η αξιολογότερη και αναγκαιότερη σπουδή, την παρουσίασαν ως χρησμό και θεία εντολή. Ο νέος ωστόσο θα πρέπει να μάθει να νοεί, να στοχάζεται και να συλλογίζεται και η μάθηση αυτή, αφού γίνει με προσοχή και επιμονή ώστε να γίνει έξη, θα μπορέσει να τον οδηγήσει σε κάθε είδος μάθησης. Η *Λογική* του Κονδιλλιάκ, στηριγμένη στην ανάλυση, γράφτηκε με έναν τρόπο νέο και αν φανεί σε κάποιους δύσκολη, η δυσκολία της δεν προέρχεται παρά από αυτόν τον νέο τρόπον πραγμάτευσης των θεμάτων. Κατά τον συγγραφέα της απευθύνεται στους αμαθείς, που δεν διάβασαν άλλες Λογικές και ακολούθως δεν έχουν αποκτήσει κακές συνήθειες και εύκολα μπορούν σε αυτή να προχωρήσουν. Όσοι όμως διάβασαν άλλες Λογικές θα δυσκολευτούν να την εννοήσουν, λόγω των προλήψεών τους, των κακών τους έξεων, όπως το αριστερό χέρι δυσκολεύεται να κάνει όσα κάνει το δεξί, επειδή απέκτησε τη συνήθεια να μην κάνει τα του δεξιού.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δανιήλ Δημητρίου, *Η Λογική ή Αι πρώται αναπτύξεις της τέχνης του στοχάζεσθαι...*, Βιέννη 1801, σ. ια' - λ'.

λογική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η τέχνη η οποία μας διδάσκει την ορθή χρήση του λογικού και θεωρείται η πλέον αναγκαιότερη από όλες τις άλλες τέχνες. Γιατί χωρίς την ορθή χρήση του λογικού τίποτε δεν μπορεί να ευδοκιμήσει. Και όσοι θέλουν να ασχοληθούν με τις άλλες τέχνες ή τις επιστήμες από αυτή πρέπει να κάνουν την αρχή τους, επειδή χωρίς την τέχνη του συλλογίζεσθαι δεν ελπίζεται επίδοση στις λοιπές. Γι' αυτό άλλωστε και η λογική ονομάζεται κλειδί των επιστημών. Πολλοί άνθρωποι, χωρίς τη σπουδή των βιβλίων, φτάνουν να αποκτήσουν την καλουμένη φυσική λογική, που ισοδυναμεί με την κοινώς ονομαζόμενη καλή αίσθηση - *buon senso*, αλλά και αυτή δεν γεννιέται μαζί μας, δεν αποκτιέται παρά με πολλή σπουδή και σκέψη πάνω σε κρίσεις και διανοήματα δικά μας και ξένα, δια μέσου μακράς πείρας και ως επί το πλείστον με πολλά σφάλματα. Ανάμεσα στην φυσική λογική και την ονομαζόμενη τεχνητή πρώτες και κυριότερες διαφορές είναι ότι η φυσική λογική είναι δυσκολότερο να αποκτηθεί, επειδή ο κάθε ένας την δημιουργεί μόνος του, χωρίς τη βοήθεια των άλλων. Δεύτερον είναι στενότερη και λιγότερο εκτεταμένη, επειδή είναι πολύ δύσκολο ένας μόνος του να ανακαλύψει όλους εκείνους τους

κανόνες του διανοείσθαι, που ανακαλύφθηκαν ως τώρα από τόσους ανθρώπους, οι οποίοι ασχολήθηκαν με αυτούς τόσους αιώνες. Τρίτον είναι λιγότερο ασφαλής, επειδή στο διανοείσθαι υπάρχουν πολλοί κίνδυνοι να πλανηθεί κανείς και να συγχίσει την αλήθεια με το ψεύδος. Τα συχνά σφάλματα παρακίνησαν κάποιους πιο ειδικούς στο να προσπαθήσουν να αναγάγουν τους κανόνες του ορθώς διανοείσθαι σε κάποια κεφάλαια, να προσδιορίσουν τις αρχές του και να συστήσουν αυτό που ονομάζουμε τεχνητή λογική. Αυτή έχει ως σκοπό να διδάξει: α) τον τρόπο εξέτασης και γνώσης της αλήθειας, β) τον τρόπο με τον οποίο προβάλλεται και αποδεικνύεται η αλήθεια στους άλλους. Το πρώτο ονομάζεται από τους παλαιούς Αναλυτική, από το *αναλύειν*, *λύειν*, *ξετυλίγειν*, γιατί η αλήθεια δεν μπορεί παρά μόνο με τον τρόπο αυτό να ξεδιπλωθεί και να ανακαλυφθεί. Το δεύτερο ονομάζεται Διαλεκτική, από το *διαλέγεσθαι*, δηλαδή το *συνομιλείν*, επειδή η συνομιλία είναι το μέσο με το οποίο εξηγείται και αποδεικνύεται στους άλλους η αλήθεια. Το ωφελιμότερο και καθολικώς αναγκαιότερο από τα δύο είναι το πρώτο. Παρ' όλα αυτά οι παλαιοί *λογικευόμενοι* και μάλιστα οι σχολαστικοί στο δεύτερο μόνο κατέβαλαν την περισσότερη σπουδή και επιμέλεια. Αλλά και σε αυτό αντί να δείξουν την ευθεία οδό του αποδεικνύειν, δίδαξαν πώς να τη συγχέουν και να τη συσκοτίζουν περισσότερο. Από τον άμετρο έρωτα των φιλονεικιών έδειχναν την μεγάλη τους αξιότητα στην τέχνην του ερίζειν. Τους τρόπους αυτούς προσπάθησαν να διορθώσουν οι νεότεροι. Επειδή όμως δε θέλησαν και αυτοί να ξεχωρίσουν με ακρίβεια το αναλυτικό μέρος από το διαλεκτικό, φαίνεται ότι άφησαν ακόμη πολλή ασάφεια και σύγχυση.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Α', Βενετία 1804, σ. 1-5.

λογική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η επιστήμη των αρχικών νόμων του διανοείσθαι. Ονομάσθηκε Λογική από το Λόγος, που στην ευρύτερη σημασία του φανερώνει την τριπλή δύναμη του ανθρώπου, δηλαδή ιδέες, κρίση, συλλογισμός. Πρώτη αρχή της Λογικής είναι το Νοώ, που ως έργο της συνειδήσεως είναι αμέσως βέβαιο. Λόγω της εσωτερικής ένωσης του διανοείσθαι και του εκφράζεσθαι, οι παλαιοί ονόμασαν τη Λογική και Διαλεκτική και τη θεωρούσαν ως βάση ή προστοιχείωση της Ρητορικής. Ο Επίκουρος ονόμαζε τη Λογική κανονικό μέρος της φιλοσοφίας, επειδή έγραψε τα περί Λογικής αληθείας σε χωριστό βιβλίο επιγραφόμενο *Περί Κριτηρίου ή Κανών*. Διανοείσθαι είναι το εμμέσως αντιλαμβάνεσθαι των πραγμάτων, οι δε έμμεσες αυτές αντιλήψεις ονομάζονται ιδέες. Αυτό προϋποθέτει άλλες προηγούμενες έννοιες, τις οποίες συνάπτοντας ο λόγος σε ένα σύνολο, εκτελεί τη λειτουργία του διανοείσθαι. Αυτή την εκτελεί ή καθ' εαυτή, παραβάλλοντας τις έννοιες μεταξύ τους για να μάθει τις ιδιότητες και τις σχέσεις τους, χωρίς να προσέξει τα

αντικείμενα στα οποία αναφέρονται είτε την εφαρμόζει στα αντικείμενα, για να τα μάθει ως προς τις διάφορες καταστάσεις τους. Ο πρώτος τρόπος του διανοείσθαι βρίσκεται στη Λογική, ο δεύτερος στη Μεταφυσική. Η Λογική περιέχει λοιπόν το κατ' είδος και αναλυτικώς διανοείσθαι, σε αντιδιαστολή προς τη Μεταφυσική, η οποία περιλαμβάνει το καθ' ύλην και συνθετικώς, διαίρεση η οποία οφείλεται στον *περικλεέστατον Κάντιον*. Η Λογική επομένως ως προς τις άλλες επιστήμες δεν είναι υλικό αλλ' ειδικό όργανο, δηλαδή δεν είναι ευρετική νέων πραγματικών γνώσεων, αλλά πλαστική και μορφωτική των ήδη προϋπαρχουσών και καθαρτική της ψυχής από τα σφάλματα της ανακολουθίας και από τη σύγχυση στο διανοείσθαι. Γι' αυτό η ευκρινής γνώση των κανόνων είναι πάντοτε απαραίτητη στον καθένα που θέλει να διανοείται βάσιμα και άπταιστα. Τα συγγράμματα του Αριστοτέλη, *Κατηγορίες*, *Περί Ερμηνείας*, τα *Αναλυτικά*, τα *Τοπικά*, *Περί Σοφιστικών Ελέγχων*, φέρουν την επιγραφή *Όργανον*. Αλλά είναι αναμφίβολο ότι ο Φιλόσοφος ούτε με την τάξη αυτή τα έγραψε ούτε τα θεώρησε ως τέλειο σύνταγμα Λογικής. Πολύ δε απέχει από του να τα ονόμασε *Όργανον*. Στους χρόνους που ακολούθησαν κάποιοι θεώρησαν τα συγγράμματα αυτά ως το τέλειο σύνταγμα της Λογικής και το ονόμασαν *Όργανον της φιλοσοφίας και πάσης άλλης επιστήμης*. Αργότερα μιμούμενοι και άλλοι το όνομα αυτό, το προέταξαν στις Λογικές τους και επινόησαν και άλλα τιμητικά της επιστήμης αυτής ονόματα, όπως *Ευρετική*, *Ιατρική του ανθρωπίνου νοός*, *Κλείδα φιλοσοφίας*, κ.λπ. Όλα όμως αυτά είναι καθ' ύλην ψευδή και κατ' είδος αληθή, διότι η Λογική δεν μας διδάσκει γνώσεις πραγμάτων, αλλά μόνον τον τρόπο να διανοούμεθα ορθώς περί αυτών. Η Λογική είναι αναγκαία στο διανοείσθαι, όπως η Γραμματική στο εκφράζεσθαι. Η Λογική διαιρείται σε: α) Καθαρά, που απλώς εκθέτει τους αρχικούς νόμους του διανοείσθαι και β) Εφηρμοσμένη, που ασχολείται με εμπειρικά αντικείμενα, στα οποία εκφράζονται οι νόμοι εκείνοι. Το δεύτερο μέρος της Λογικής δεν ανάγεται στη θεωρητική φιλοσοφία, αλλά είναι επίμετρο του πρώτου, εφαρμοζόμενο σε κάθε επιστήμη και γνώση. Και καθώς είναι τριπλή η δύναμη του λόγου, δηλαδή νους, που αντιλαμβάνεται τις ιδέες, κρίση που συνάπτει και διαιρεί αυτές και λόγος μερικότερος που συλλογίζεται, η Καθαρά Λογική χωρίζεται σε 3 μέρη, στο: *Περί Ιδεών*, *Περί Κρίσεως*, *Περί Συλλογισμού*. Και επειδή τα ενεργούμενα στο νου μας γίνονται κατανοητά, όταν εκτεθούν δια προφορικού ή γραπτού λόγου, είναι ανάγκη όταν μελετούμε τα περί ιδεών, κρίσεων και συλλογισμών, να συνάπτουμε σε αυτά τους εκδηλωτικούς όρους των ιδεών, τις προτάσεις που ερμηνεύουν την κρίση και τα επιχειρήματα που παριστάνουν τους συλλογισμούς. Στην Εφαρμοσμένη Λογική θέλουμε να δείξουμε τον τρόπο ανατροπής των σοφισμάτων και αποφυγής των απατών και πιθανολογιών.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνταγμα φιλοσοφίας*, τόμ. Β', Βιέννη 1818, σ. 1-8.

λογική ολομέλεια ή σύστημα των καλών τεχνών: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η επικράτεια της Καλής Τέχνης, λόγω των διαφόρων παραστατικών μέσων και των εξ αυτών εξαρτωμένων τρόπων παραστάσεως, πρέπει να διαιρεθεί σε πολλές μικροτέρες. Επειδή η Καλή Τέχνη παριστάνει το εσωτερικό δια του εξωτερικού και τα αντικείμενα της εξωτερικής αισθήσεως τα οποία μεταχειρίζεται ως παραστατικά μέσα ανάγονται σε ακουστά και ορατά και επειδή όσα δι' ακοής και οράσεως αντιλαμβανόμεθα, είναι είτε σημαντικοί τόνοι ή μορφωμένα είδη ή εμφαντικά σχήματα, για το λόγο αυτό οι Καλές Τέχνες διαιρούνται αναγκαίως σε τρία ανώτατα γένη: σε τονικές, πλαστικές και μιμητικές, τις οποίες μπορούμε να εκλάβουμε ως τρία βασίλεια της τέχνης, κατ' αναλογία με τα τρία βασίλεια της φύσεως. Το πρώτο, των τονικών τεχνών, παριστάνει κάθε τι κατά διαδοχή, δηλαδή εν χρόνω. Το δεύτερο, των πλαστικών, παριστάνει κάθε τι του οποίου τα μέρη ευρίσκονται εκτός αλλήλων, δηλαδή εν τόπω. Το τρίτο των μιμητικών τεχνών, παριστάνει κάθε τι του οποίου τα μέρη βρίσκονται εν τόπω και χρόνω. Επειδή κάθε τέχνη έχει σκοπό να παραστήσει κάτι αισθητώ, γι' αυτό είναι συνδεδεμένη με τους νόμους των αισθήσεων και επομένως όλες οι Καλές Τέχνες πρέπει να εμπρικλείονται εντός των νόμων αυτών, ως απαραίτητων ορίων. Αρχικός νόμος των αισθήσεων είναι ότι κάθε τι το οποίο γίνεται αισθητό, περικλείεται εν τόπω, εν χρόνω ή και στα δύο. Κάθε ένα από τα τρία βασίλεια της τέχνης περιέχει δύο τάξεις Καλών Τεχνών: α) του απόλυτου καλού που ονομάζεται Καθαρά Τέχνη και έχει ως σκοπό μόνο την αισθηματική χαρά και β) του σχετικού, που ονομάζεται Εφαρμοσμένη Τέχνη, όταν επεξεργάζεται κάποια αντικείμενα των οποίων ο σκοπός είναι μεν άλλος, μαζί με αυτόν όμως ο τεχνίτης συνάπτει και την αισθηματική ευαρέστηση. Της πρώτης τάξεως παραδείγματα αποτελούν τα ποιήματα, τα άσματα, οι ζωγραφίες και όσα με το κάλλος τέρπουν αυτόν που τα εξετάζει, της δεύτερης παραδείγματα αποτελούν τα νομίσματα, τα ενδύματα, τα οποία και καλά να μην είναι, πληρούν ωστόσο το σκοπό τους. Κάθε τάξη των Καλών Τεχνών διαιρείται σε δύο γένη: στις απλές τέχνες, π.χ. ποίημα, εικόνα και στις σύνθετες, π.χ. θεατρική παράσταση.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνταγμα φιλοσοφίας*, τόμ. Γ', Βιέννη 1819, σ. 256-260.

λογική ποσότης αλγεβραϊκώς: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] κάθε αριθμός ο οποίος μπορεί να παρασταθεί ισοδύναμα ως κλάσμα. (σημ.: ρητός αριθμός.)

ΠΗΓΗ: Βουλγάρωφ Ευγενίου, *Τών Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματεΐαι...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 315.

λόγος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η σχέση δύο ομοειδών μεγεθών μεταξύ τους. Αυτός διακρίνεται σε *αριθμητικό* και *γεωμετρικό*. Ο γεωμετρικός λόγος δύο ομογενών μεγεθών

A, B δηλώνει πόσες φορές το A περιέχεται στο B (σχέση κατά πληκτικότητα ή περισχή). Ο αριθμητικός λόγος δύο ομογενών μεγεθών A, B δηλώνει πόσο υπερέχει το A από το B (σχέση κατ' υπερσχήν).

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Α', Μόσχα 1798, σ. 123.

λόγος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] στην αριθμητική εκφράζει τη σχέση δύο αριθμών ή ποσών. Λόγος δύο ομογενών μεγεθών είναι η σχέση που εκφράζεται δια του πληκούς τους. Από δύο ή περισσότερους όμοιους λόγους σχηματίζεται η αναλογία. Γι' αυτό και η αναλογία ορίζεται ως *ομοιότης* (ισότητα) των λόγων. Υπάρχουν τρία είδη αναλογίας, η γεωμετρική, η αριθμητική και αρμονική.

ΠΗΓΗ: Κοσμά, Μπαλάνου Βασιλοπούλου, *Έκθεσις συνοπτική αριθμητικής, άλγεβρας και χρονολογίας*, Βιέννη 1798, σ. 27.

λόγος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η σύγκριση ή η σχέση δύο αριθμών μεταξύ τους. Οι αριθμοί μπορούν κατά δύο τρόπους να παραβάλλονται μεταξύ τους. Η με την αφαιρεση, όταν ζητείται πόσες φορές ο ένας υπερέχει του άλλου ή με τη διαίρεση, όταν ζητείται πόσες φορές ο ένας περιέχεται στον άλλο. Ο πρώτος τρόπος σύγκρισης λέγεται λόγος αριθμητικός, ο δεύτερος γεωμετρικός.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Πρόχειρος Αριθμητική...*, Βιέννη 1803, σ. 94.

λόγος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η σχέση δύο ομογενών μεγεθών ως προς τη μεταξύ τους πληκτικότητα (διαιρετότητα). Σε κάθε λόγο υπάρχουν δύο όροι. Ο μεν πρωτοταγής, ο πρώτος δηλαδή στη σειρά, καλείται *ηγούμενος* και αυτός που ακολουθεί *επόμενος*. Ο λόγος διακρίνεται σε *λογικό*, όταν αναφέρεται σε σύμμετρα μεγέθη και μπορεί να εκφραστεί δια αριθμού και *άλογος*, όταν αναφέρεται σε ασύμμετρα μεγέθη και δεν εκφράζεται μέσω ενός αριθμού.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Α. Τακουετίου Στοιχεία Γεωμετρίας μετά Σημειώσεων του Ουίστανος...*, Βιέννη 1805, σ. 163.

λόγος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η σύγκριση δύο ή περισσοτέρων ποσοτήτων μεταξύ τους. Ο Βόλφιος, όπως και ο Λεϊβνίτιος, ορίζει το λόγο ως τη σχέση και αναφορά δύο ομογενών ποσοτήτων, η οποία προκύπτει χωρίς την παρεμβολή τρίτης ομογενούς ποσότητας. Ο Ευκλείδης ορίζει το λόγο ως την κατά διαιρετότητα σχέση δύο ομογενών μεγεθών, ορισμός που όμως θεωρείται ατελής. Ο Ωββέσιος προσπάθησε ανεπιτυχώς να διορθώσει την ατέλεια του ορισμού του Ευκλείδη.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 420-423.

λόγος ή σχέσις: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η σύγκριση δύο αριθμών, γραμμών ή καθόλου ποσοτήτων, την οποίαν κάνουμε μεταξύ αυτών, όταν εξετάζουμε πόσες φορές η μία περιέχει την άλλη ή περιέχεται από αυτήν.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 36.

λόγος επιμόριος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] είδος λογικού λόγου, στον οποίο ο αριθμητής περιέχει τον παρονομαστή μία φορά και ένα μέρος αυτού. Τέτοιος είναι ο λόγος $3 / 2$. Αν το μέρος του παρονομαστή είναι ίσο με το μισό του, τότε καλείται *ημιόλειος*. Αν το μέρος του παρονομαστή ισούται με το $1 / 3$ του (*τριτημόριον*), τότε καλείται *επίτριτος*.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρωφ Ευγενίου, *Α. Τακουετίου Στοιχεία Γεωμετρίας μετά Σημειώσεων του Ουίστανος...*, Βιέννη 1805, σ. 189.

λόγος λογικός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο λόγος που έχει μία λογική (ρητή) ποσότητα προς κάποια άλλη. Λέγεται και *ρητός λόγος*. Αντίθετα, ο λόγος που δεν μπορεί να εκφραστεί με ρητή ποσότητα, ούτε με ακέραιους αριθμούς ούτε με κλάσματα, λέγεται *άλογος*. Η ονομασία *ρητός* χρησιμοποιείται από τους Έλληνες, ενώ η ονομασία *λογικός* από τους Λατίνους (*Ratio Rationalis*). Η χρήση της ονομασίας *άλογος* (*Ratio Irrationalis*) και από τους δύο και δηλώνει το μυστηριώδες και υπερφυσικό.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 433-434.

λόγος λόγων: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο λόγος δύο λόγων (εκθετών). Π.χ. τέτοιος είναι ο λόγος $6/3 : 24/8 = 2/3$. Ο πρώτος που χρησιμοποίησε τέτοιους λόγους είναι ο Γρηγόριος ο από του Αγίου Βικεντίου στο σύγγραμμά του *Περί του τετραγωνισμού του κύκλου και των του κώνου τομών*. (σημ.: σύνθετος λόγος.)

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 444.

λόγος πολλαπλάσιος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] είδος λογικού λόγου στον οποίο ο αριθμητής (*μειζών*) περιέχει ακριβώς περισσότερες φορές τον παρονομαστή (*ελάσσονα*).

ΠΗΓΗ: Βουλγάρωφ Ευγενίου, *Α. Τακουετίου Στοιχεία Γεωμετρίας μετά Σημειώσεων του Ουίστανος...*, Βιέννη 1805, σ. 189.

Λόνδρα (Λονδίνιον): [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] τεραστία μητρόπολη της Μεγάλης Βρετανίας, δόπλα στον ποταμό τον Τάμεση, με 1 000 000 κατοίκους. Σημαντικές είναι οι γέφυρες του Τάμεση, ο ναός του Αγίου Παύλου, ο μεγαλύτερος ναός του κόσμου μετά τον Άγιο Πέτρο της Ρώμης, το βασιλικό παλάτι και το κολυβιστεϊον (τόπος κο-

λυββιστικών εργασιών που έχουν ως αντικείμενο την έναντι αμοιβής ανταλλαγή νομισμάτων. Από την αρχαία ελληνική λέξη κόλλυβος = νόμισμα μικρής αξίας ή κέρδος εκ της ανταλλαγής νομισμάτων. Κολλυβιστάι κατά τη νεότερη έκφραση είναι οι αργυραμοιβοί). Στην πόλη υπάρχουν 1 800 καταστήματα ελεημοσύνης και αγαθοποιίας, κρατούμενα από εταιρείες, 4 000 σχολεία και παιδαγωγεία, πολλά εργαστήρια τεχνών. Το εμπόριο αναπτύσσεται στον ύψιστο βαθμό.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 174-175.

λοξή ανάβασις άστρου: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] το τόξο του ισημερινού που ορίζεται από δύο σημεία: το πρώτο σημείο του Κριού και το σημείο εκείνο του ισημερινού στο οποίο ανατέλλει το άστρο.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 159.

λοξοί κύκλοι σφαιράς: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] κύκλοι που έχουν ίδιους και ξεχωριστούς πόλους από τον πόλο του κόσμου (σύμπαντος), όπως είναι ο Ζωδιακός και ο Λοξός Ορίζων.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρύσανθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 16.

Λουγδουνική λάγηνος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] γυάλινο αγγείο, εσωτερικά και εξωτερικά κασσιτερωμένο —πλην λίγων δακτύλων κάτω από το χείλος— με μεταλλικά φύλλα, στο οποίο βρίσκεται ηλεκτραγωγό σώμα —όπως υδράργυρος, ρινίσματα σιδήρου ή άλλο μέταλλο— που έχει το αυτό ύψος με το κασσιτέρωμα. Το στόμιό του είναι ασφαλισμένο με ξηρό επιστόμιο φελλού, πλήρως προσαρμοσμένο και καλυμμένο με κερί. Στον φελλό υπάρχει τρύπα μέσω της οποίας διέρχεται δυνατή μεταλλική ράβδος, γυρισμένη προς τα κάτω, η οποία αγγίζει εσωτερικά το κασσιτέρωμα στα περισσότερα μέρη του. Αυτή εξέχει περίπου 8 δακτύλους πάνω από τη λάγηνο και έχει στο πάνω άκρο της σφαιρίδιο που κρατείται στον αγωγό της ηλεκτρικής μηχανής. Ονομάστηκε έτσι από το Λουγδούνο, πόλη της Ολλανδίας, όπου ο Μουσχεμβροέκιος έκανε πολλά πειράματα και τελειοποίησε την φιάλη που πρώτος ο Κλείστιος εφηύρε.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Β', Βιέννη 1812, σ. 206-207.

Λούγδουνον: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] Lyon, η καλλίστη πόλις της Γαλλίας επί των Καισάρων. Εδώ εγεννήθη ο Καίσαρ Αύγουστος.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 159.

λουγδούνου πείραμα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] αποδίδεται στον Κύναιο και Μουσχεμβροέκιο, που το κοινοποίησε στον Ρεώμυρο. Ο ευρετής θέλησε να ηλεκτρίσει ύδωρ περιεχόμενο στο γυάλινο αγγείο. Κρατώντας το αγγείο αυτό με το ένα μόνο χέρι από κάτω και βάζοντας το άλλο χέρι του στο ύδωρ αισθάνθηκε ένα μεγάλο τίναγμα του σώματος. Έτσι επινοήθηκε η λουγδουνική —*καδοπλισμένη*— λάγηνος, ένα γυάλινο δοχείο, καλυμμένο εξωτερικά και εσωτερικά με φύλλα κασσιτέρου, όχι όμως ως το λαιμό. Το στόμιό της σκεπάζεται με φελλό, μέσω του οποίου περνά ράβδος που επικοινωνεί εσωτερικά με το μέταλλο. Το εξωτερικό της μέρος τελειώνει σε σφαιρίδιο από το ίδιο μέταλλο. Γεμίζει η λάγηνος και την κρατάμε από κάτω με το ένα χέρι. Πλησιάζουμε το σφαιρίδιό της στον ηλεκτριζόμενο αγωγό της ηλεκτρικής μηχανής. Αν τραβήξουμε τη λάγηνο και την αγγίζουμε με το άλλο χέρι ή με σώμα αγωγό ή με ράβδο, θα αισθανθούμε τίναγμα στους βραχίονες και κυρίως στις αρθρώσεις. Αν σχηματιστεί χορεία πολλών ανθρώπων, που κρατούν μεταξύ τους τα χέρια και ο πρώτος κρατήσει τη λάγηνο γεμάτη, ο δε τελευταίος αγγίζει το σφαιρίδιο, όλη η χορεία θα δοκιμάσει τον τίναγμό από τον ηλεκτρισμό.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 557-558.

Λουσιτανία, Λυσιτανία, Πορτογαλία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] καρποφόρος γη πάντων των αναγκαίων και των προς τρυφήν του βίου ευπορούσα. Χώρα με μεταλλεύματα και πολύτιμους λίθους, λευκό μάρμαρο και ίασπη. Απελευθερώθηκε από την Ισπανία το 1640 και έχει μοναρχική κατά διαδοχή διοίκηση. Ακολουθεί τα δόγματα της Παπικής Εκκλησίας (της Κατόλικας). Παράγει οίνο, άριστο έλαιο, μέλι και μηδικά μήλα (πορτοκάλια), τα οποία μεταφέρθηκαν εκεί από τη χώρα των Σινών και σ' αυτά ωφείλει το όνομά της. Πόλεις της η Λισβώνα ή Ουλισσιπόνια (Λισαβώνα), Κοϊμβρίκη (Coimbra), Βράκαρα ή Βράγα (Braga), κ.α. (σημ.: Πορτογαλία.)

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 73-79.

Λυδία ή Μαιονία (Καρασία): [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] περιοχή της Μικράς Ασίας, μεταξύ των περιοχών Ιωνίας, Φρυγίας, Μυσίας, Καρίας. Σημαντικές πόλεις της: οι Σάρδεις (Σάρτη), Φιλαδέλφεια, Μαγνησία στο Σίπυλο.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 33.

λυκαυγές: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] το αμυδρό φως το οποίο φαίνεται για κάποιο χρονικό διάστημα πριν την ανατολή του ήλιου και μετά τη δύση του. Καλείται δε το μεν ένα και *δειλη εώα και πρωία*, το δε άλλο *δειλη οψία και εσπέρας*. Το λυκαυγές δημιουργείται από τις άπειρες ακτίνες του ήλιου, οι οποίες καθώς εισέρχονται στην ατμόσφαιρα της γης, διαθλώμενες από τα εν αυτή σκληρότατα μόρια, ανακάπτουν

προς εμάς. Ο Κέπλερος θεωρεί ότι το λυκαυγές δημιουργείται από την γύρω από τον ήλιο ατμόσφαιρα. Αλλά επειδή η διάρκεια του είναι μικρότερη από τη διάρκεια αυτού που προέρχεται από την ατμόσφαιρα της γης, θα έπρεπε η ατμόσφαιρα του ηλίου να αύξανε το φως στο τέλος του πρωινού λυκαυγούς και στην αρχή του εσπερινού, πράγμα που δεν συμβαίνει, όπως ορθώς επισημαίνει ο Κέιλλιος. Δεν είναι σε όλα τα σημεία της γης και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους ίση η διάρκεια του πρωινού λυκαυγούς με αυτή του εσπερινού. Όσο μεγαλύτερη είναι η ατμόσφαιρα, τόσο γρηγορότερα έρχεται το πρωινό λυκαυγές και το εσπερινό απολήγει αργότερα, που σημαίνει ότι διαρκεί περισσότερο. Γι' αυτό το λυκαυγές του θέρους είναι διαρκέστερο από αυτό του χειμώνα. Το άνισο της πυκνότητας της ατμόσφαιρας, δημιουργεί άνισον πρωινό και εσπερινό λυκαυγές.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Περί Συστήματος του Παντός...*, Βιέννη 1805, σ. 133-134.

λυκαυγές: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] το αμυδρό φως το οποίο φαίνεται πριν την ανατολή ή μετά τη δύση του ηλίου και το οποίο υποτίθεται ότι αρχίζει πριν την ανατολή και παύει μετά τη δύση του ηλίου, όταν ο ήλιος βρίσκεται στο κάτω ημισφαίριο και απέχει από τον ορίζοντα τουλάχιστον 18 μοίρες.

ΠΗΓΗ: Μοισιόδακος Ιωσήπου, *Θεωρία της Γεωγραφίας*, Βιέννη 1781, σ. 68.

Λώκιος Ιωάννης: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] πρώτος ο οποίος έβαλεν εις πράξιν τους σοφούς και αρίστους κανόνας του (Φραγγίσκου) Βάκωνος εκ Βερολαμίου, τόσον εις την Λογικήν, όσον και εις την Μεταφυσικήν. Εγεννήθη εις το Ουτιγγτόν εις τα 1632, εκδίδοντας επάνω εις ταύτην την ύλην το αδάνατον πόνημα οπού επιγράφεται “Δοκίμιον φιλοσοφικόν περί του ανθρωπίνου νοός”. Τούτο το πόνημα το διαιρεί εις τέσσαρα Βιβλία. Εις το πρώτον αναιρεί την υπόθεσιν του Καρτεσίου περί των εμφύτων ιδεών και αρχών. Εις το δεύτερον δείχνει τίνι τρόπω προσγίνονται εις ημάς από την αίσθησιν και την σκέψιν όλαι αι ιδέαι. Εις το τρίτον πραγματεύεται περί των λέξεων, δια των οποίων δηλούνται αι ιδέαι και παρενείρει εξαίρετα πράγματα περί της φύσεως, χρήσεως και καταχρήσεως αυτών των λέξεων. Εις το τέταρτον μεταβαίνει εις τας γνώσεις των οποίων εκδέτει τους βαθμούς, την έντασιν, την αλήθειαν, τον τρόπον, καθ' ον διορίζεται η βεβαιότης ή πιθανότης των ιδίων. Δείχνει τας πηγάς των σφαλμάτων και κάνει επιπολαιώς την καθόλου διαίρεσιν των Επιστημών. Εξαιρέτους σκέψεις της πρακτικής Λογικής επρόσδεσε και εις το πόνημά του το επιγραφόμενον “Οδηγία του νοός εις την έρευναν της αληθείας”, το οποίον εξεδόθη μετά τον θανατόν του.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Α', Βενετία 1804, σ. 74.